

ker ostanki družih živali še niso dosihmal najdeni bili med plazovi premoga.

Ker se pa uže sedaj na milijone centov premoga vsako leto iz drobja zemlje izkopuje in za kurjavo na železnicah, v fabrikah, hišah in drugih potrebah porablja, ali ni očitno, da je premog, ki nam kuri, sveti in je še za marsikako drugo rabo, gotova priča starodavnih prekucij zemlje, zraven pa previdnosti dobrotljivega stvarnika, ki je pod zemljo shranil človeškemu rodu neizmerne zaklade kurjave, kedar mu bo za njo zmanjkalo drv na zemlji.

Zgodovinske stvari.

Rodbina

grofov Thurn-Valsassina. *)

Praded te staroslavne plemenite rodbine je Martin della Torre, gospodar v Valsassini. Umrli je leta 1147.

Njegov unuk Pagano († 1241) je bil gospodar v Milanu. Paganov sin Hermann († 1256) je ustanovil po svojem sinu Lombardo († 1256) goriško linijo: Thurn-Hoffer; sin Nappo († 1278) po svojem unuku Florimonte-Moschino friulsko linijo: Thurn-Villalta-Spesso; sin Francesco po svojem unuku: Lamoral linijo: Thurn-Taxis; Salvino pa Bleiburško in Radoljško linijo: Thurn-Valsassina, umrl je leta 1298.; — slednjič je sin Caverna ustanovil linijo Veronsko.

Členi te slavne rodbine so živeli na Nemškem, v Škandinaviji in Hispaniji. Na Štajarskem so grofje Thurni imeli grajščino Zbelovsko (Plankenstein blizu Polčán), katero je Jobst Freiherr von Thurn leta 1580. od štajarskega vojvode Karola kupil. Ta linija je nedavno izumrla. Dalje so bili grofi Thurni posestniki gradov: Šoštajn, Turniša, Turnovec, Arnfels, Anderburg, Lainhof, Schönbüchel, Borl (Ankenstein), Lemberškega trga, grada Rifnika (Reicheneck v fari sv. Jurija ob južni železnici) županije v Mozirji, Žunjeka itd. vse to na slovenskem Štajarskem.

Rodbina Thurn (prvotno „della Torre“ ali „Torriani“ imenovana) je dala oglejskemu patrijarhatu štiri imenitne cerkvene vladarje, in sicer: Raimonda († 1299), Gastona († 1317), Pagana († 1331) in Ludovika († 1363).

Iz te rodbine je bil Michael della Torre, škof Cenedski (Ceneda), pozneje kardinal, Johann (III), grof Thurn-Valsassina pa škof Lavantinski (1754 do 1762).

Mene najbolj zanimiva patrijarh Ludovico della Torre, ker je dvakrat prenočil pod ono streho, pod katero jaz zdaj prebivam. Papež Inocent VI. ga je sam v Avignonu izvolil leta 1359. za patrijarha oglejskega, popreje je Ludovico della Torre bil kanonik v Cividalu.

Čas njegovega vladarstva je bil zelo neugoden. Mladega avstrijskega vojvodo Rudolfa IV. ste gnali častilakomnost in želja svojo oblast povekšati v nepravredne boje. Želel je svojo državo do Adrije razširiti,

zato je svoje orožje najpreje obrnil proti oglejskemu patrijarhu, spoznavši, da v nepokornih patrijarhovich vasalih najde najpreje potrebnih zaveznikov.

Vojvoda Rudolf vzame patrijarhu Vipavo, Lož in Turjak na Kranjskem, Trebenj in Tibenj na Koroškem, slovenjegraško provincijo pa na Štajarskem. *)

Z vojvodom se združi Mainhard VII. grof Goriški in si prisvoji Tolmin in Gorenjesoško dolno (glej „Rubeis“ c. 933).

Patrijarhova posestva v Slovenjegraški provinciji, namreč grajščine Buchenstein, Waldeck, Turen itd. so takrat imeli Auffensteinci, koroški iz Tirolskega prišedši plemiči za „lehen“. Tudi ti so patrijarhu pokorščino odrekli in na Rudolfovo stran stopili.

Vojvoda Rudolf je z močno vojsko prišel do Cormonsa; patrijarh je bil prisiljen za primirje prositi, ki se je tudi dovolilo, a pod prav neugodnimi pogodbami.

Patrijarh Ludovico se je moral v Beč z 12 friulskimi plemiči podati, da tam razsodbo sliši iz ust cesarjevih. Cesar rimsko-nemški je takrat bil Karol IV., tast vojvode Rudolfa.

Patrijarh je potoval skozi Slovenjigradec in prenočil „in curia in foro antiquo“, v zdanjem starotrškem farovži. S tega je gledal podrtine močne Slovenjegraške trdnjave, katero je pred 50 leti pomagal podirati Henrik, škof Krški, in katerih niso Auffensteinci hoteli sopet popraviti, dasiravno so bili obljubili.

Več ko sto let so v ta močno vtrjeni grad pohajali Oglejski patrijarhi in tam stanovali, plemenščino podeljevali svojim vazalom, zbirali okoli sebe duhovenstvo in dajali povelja za cerkveno in posvetno vladovanje te lepe provincije.

Ko patrijarh Ludovico pride v Beč, odkazali so mu stanovališče v nekem hospici, tam je moral kot jetnik čakati, dokler ni vojvoda Rudolf prišel nazaj v svoje poglavitno mesto.

Leta 1360. je patrijarh sklenil mir z vojvodo Rudolfom, a pogodbe bile so jako bridke, pustiti je moral vojvodi vsa posestva na Kranjskem, Štajarskem in Koroškem.

Tako je prišla Slovenjegraška provincija, ki je bila 111 let lastnina Oglejskega patrijarhata, v roke Habsburžanom, ki so gradove te provincije, namreč Buchenstein, Lehen, Gallenhofen, Feldenhofen, Vodriš, Gradiše, Rottenthurm, Slovenjograško trdnjavo itd. deloma plemičem dajali v zastavo (Pfand), deloma pa prodajali.

Leta 1737. dne 6. decembra je en člen staroslavne rodbine della Torre, namreč Max Sigmund Graf von Thurn zopet postal posestnik ene teh grajščin v nekdanji Slovenjegraški provinciji, v kateri so štirje patrijarhi iz rodbine Thurnov imeli deželno gospodsko oblast.

Max Sigmund Graf von Thurn je namer grajščino Lehen četrto ure od Slovenjegraškega mesta v starotrški fari ležečo podedoval od svoje tete Marije Charlotte grofinje Schrottenbach rojene grofinje Thurn.

Grajščina Lehen je zdaj fideicomis grofovske rodbine Thurn-Valsassina radoljške linije.

Staritrg pri Slovenjemgradu 4. novembra 1881.

Davorin Trstenjak.

*) Ker je po najvišjem sklepu Njegovega veličanstva našega presvitlega cesarja kranjska dežela dobila v osebi grofa Gustava Thurn-Valsassine za blagor naroda vnetega glavarja, bode čestite čitatelje „Novic“ gotovo zanimala zgodovinska ta črtica.

*) Več zgodovinskih črtic o tej provinciji sem uže objavil v prvem letniku leposlovnega in znanstvenega časopisa „Kres“. V drugem letniku jih bom nadaljeval.